

- основанной на знаниях (институциональный анализ) / Н.А. Лаврова ; автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Российск. экон. унив-т МОН РФ. – Москва, 2014. – 31 с.
6. Салихова З.М. Институциональные предпосылки и условия формирования экономики, основанной на знаниях / З.М. Салихова ; автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Науч.-исслед. ин-т труда и социал. страх-ния. – Москва, 2014. – 31 с.
  7. Авдеева Е.А. Институциональные особенности формирования экономики, основанной на знаниях : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Е.А. Авдеева ; Кубан. гос. ун-т. – Краснодар, 2011. – 192 с.
  8. Акинфеева Е.В. Институты производства знаний и процесс функционирования технопарков / Е.В. Акинфеева // Экономическая наука современной России. – 2013. – № 1(60). – С. 46-71.
  9. Корнєєва Т.М. Державна політика у сфері економіки знань / Т.М. Корнєєва ; автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.03 ; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – Київ, 2010. – 20 с.
  10. Литвинова В.В. Формування інноваційної інфраструктури в Україні / В.В. Литвинова // Науково-технічна інформація. – 2012. – № 4(54). – С. 18-22.
  11. Мухамедова З. Особенности развития инновационной инфраструктуры в Украине /З. Мухамедова // Научный журнал Культура народов Причерноморья. Экономические науки. – Симферополь : Межвузовский центр «Крым», 2013. – № 265 (Т. 2). – С. 191-194.
  12. Мазур А.А. Технологічні парки України: цифри, факти, проблеми / А.А. Мазур, С.В. Пустойт // Наука та інновації. – 2013. – Т. 9, № 3. – С. 59-72.
  13. The knowledge-based economy / Organization for Economic Co-operation and Development [Электронный ресурс] // Режим доступа : < <http://www.oecd.org>>.

УДК 331.101.262

Прокопенко М.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Миколаївської філії
Київського національного університету культури і мистецтв*

Обозна А.О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Миколаївської філії
Київського національного університету культури і мистецтв*

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Стаття присвячена питанням впливу держави на ефективність інституціональних змін в агропродовольчій сфері національної економіки та надано рекомендацій щодо шляхів його вдосконалення. Проаналізовано нормативно-правову базу інноваційного розвитку агропромислового комплексу України. Запропоновано концептуальні підходи створення дієвого механізму державної підтримки агропродовольчого сектора для розвитку економіки та соціальної сфери країни.

Ключові слова: аграрна сфера економіки, інституціональні зміни, державне регулювання, агентства регіонального розвитку, кооперація.

Прокопенко М.Н., Обозна А.А. ВЛИЯНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ

Статья посвящена вопросам влияния государства на эффективность институциональных изменений в агропродовольственной сфере национальной экономики и даны рекомендации относительно путей его совершенствования. Проанализирована нормативно-правовая база инновационного развития агропромышленного комплекса Украины. Предложены концептуальные подходы создания действенного механизма государственной поддержки агропродовольственного сектора для развития экономики и социальной сферы страны.

Ключевые слова: аграрная сфера экономики, институциональные изменения, государственное регулирование, агентства регионального развития, кооперация.

Prokopenko M.M., Obozna A.O. REGULATION EFFECT ON EFFICIENCY INSTITUTIONAL CHANGE IN AGRICULTURAL SECTOR

Article is devoted to the influence of the state on the effectiveness of institutional changes in the agri-food area of national economy and make recommendations on ways to improve it. Analyzed the legal framework of innovative development of agriculture of Ukraine. A conceptual approach to create an effective mechanism of state support agri-food sector for economic development and social sector.

Keywords: agrarian sphere of economy, institutional changes, government regulation, regional development agencies, co-operation.

Постановка проблеми. Головна роль в інституційному середовищі нині належить державі, яка перетворилася у фундаментальний чинник економічного розвитку, зокрема й через здатність створювати і надавати відповідні інститути, які підтримують функціонування національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У галузі дослідження інституціональних змін економічна наука має значні досягнення. Відомими представника-

ми сучасних інституціональних концепцій є А. Алчіан, Дж. Бьюкенен, Г. Беккер, Г. Демсец, Р. Коуз, М. Лендвел [3], Д. Норт, М. Олсон, Р. Познер, О. Уільямсон, Д. Ходжсон, Р. Фогель.

Вагомий внесок у дослідження питань державного регулювання національної агропродовольчої сфери внесли П.П. Борщевський, В.А. Голян [2], Б.В. Губський, Л.В. Дейнеко, І.О. Іртицева, С.М. Кваша, М.Х. Корецький, А.С. Лисецький, Л.О. Мармуль,

О.М. Могильний, Т.О. Осташко, М. Ревенко [7], П.Т. Саблук, О.В. Скидан [8], Т.В. Стройко та інші українські вчені.

Значне коло концептуальних питань державного регулювання інституціональних змін у національній агропродовольчій сфері залишаються малодослідженими і вимагають їх подальшої розробки.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у вивченні впливу діючих механізмів держави на ефективність інституціональних змін в агропродовольчій сфері національної економіки та наданні рекомендацій щодо шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що одним із головних критеріїв ефективності державного регулювання аграрного сектора є оптимальне досягнення поставлених цілей аграрної політики держави.

У залежності від рівня регулювання аграрного сектора економіки, можна виділити: загальнодержавний – на якому визначається ефективність державного регулювання для всього суспільства і сільського господарства в цілому; регіональний – ефективність державного регулювання для окремих регіонів; галузевий – пов'язаний з поліпшенням соціально-економічного стану сільського господарства в цілому та його підгалузей; корпоративний – ефективність державного регулювання для окремих товаровиробників, їх об'єднань, груп і населення з різноманітними інтересами [5, с. 10].

Специфіка агропродовольчого сектора, пов'язана також з зовнішніми і внутрішніми чинниками, що викликають потребу у великій різноманітності мобільної техніки, пристосованої часто до несприятливих умов експлуатації (підвищена вологість, забрудненість, перевантаження та ін.). Проте ці несприятливі чинники знижують термін експлуатації техніки, викликають додаткову потребу в ресурсах на її ремонт і оновлення, знижують можливості впровадження науково-технічного прогресу.

Техніко-технологічна відсталість сільського господарства є гальмом також і для всього агропродовольчого сектора економіки, перешкоджає ефективному розвитку процесів спеціалізації і кооперації, агропромислової інтеграції, концентрації виробництва. Звідси об'єктивна відсутність коштів у сільськогосподарських товаровиробників для забезпечення виробничого процесу викликає об'єктивну нестачу коштів у організацій, що обслуговують сільське господарство: агрохімічних, меліоративних, транспортних, ремонтних, ветеринарних тощо. Крім того, сезонність сільськогосподарського виробництва призводить до сезонності виробництва і в обслуговуючих сферах агропродовольчого сектора, що також викликає певні періоди року додаткову потребу у фінансових, матеріальних і трудових ресурсах.

Нестача коштів у сільгосптоваровиробників призводить до проблем у взаєминах і з підприємствами агропродовольчого сектора, що забезпечують первинну переробку і зберігання продукції. Крім того, сезонність сільськогосподарського виробництва і залежність його від природно-кліматичних умов, фінансові складності сільгосптоваровиробників викликають проблеми і в переробних підприємствах агропродовольчого сектора, вимагаючи додаткових сховищ і фінансових ресурсів.

Отже, однією із найбільш важливих форм державного регулювання агропродовольчого комплексу (АПК) є державна підтримка. З погляду низки вчених, державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників – це система заходів, спрямованих

на виплату за рахунок державного бюджету грошових коштів безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам у цілях прямого підвищення їх доходів.

На нашу думку, державна підтримка повинна полягати у наданні агропродовольчому сектору як необхідної матеріальної і фінансової допомоги, так і в забезпеченні сприятливих умов виробництва. Причому вона повинна охоплювати не тільки сільське господарство, але і залежні від нього інші галузі і сфери аграрного сектора економіки [7, с. 52]:

- галузі, що обслуговують сільськогосподарське виробництво;
- харчову і переробну промисловість;
- мукомельно-круп'яну і комбікормову промисловість;
- агросервіс (ремонтно-механічні майстерні, транспорт тощо).

Крім того, у сферу державного регулювання повинні потрапити організації інших галузей економіки, що забезпечують аграрно-промислове виробництво і мають додаткові витрати та підвищені ризики (банки, страхові та інвестиційні компанії). Вказане дозволить залучити інвестиції в АПК, розвивати виробництво на сучасній техніко-технологічній основі, а звідси забезпечити соціальну стабільність і продовольчу безпеку країни та окремих її регіонів.

У зв'язку з цим державна підтримка агропродовольчого сектора повинна складатися з наступних основних груп [6, с. 102]:

- забезпечення сприятливих умов для виробництва продукції (доступність агрохімічних, меліоративних, ветеринарних та інших послуг);
- заходи, пов'язані з підвищенням доступності товаровиробникам матеріальних і фінансових ресурсів (енергоносіїв, кредитів, необхідної техніки і технологій);
- заходи, пов'язані з підвищенням ефективності виробництва (доступністю прогресивних технологій, нової техніки, висококваліфікованих фахівців);
- підтримка доходів від сільськогосподарської діяльності (виплата дотацій, компенсацій тощо);
- підтримка доходів товаровиробників (пільги по платежах в бюджет і до позабюджетних фондів).

На нашу думку, для виходу вітчизняного агропродовольчого сектора економіки з кризи, стабілізації і розвитку сільськогосподарського виробництва необхідно здійснити модернізацію існуючих форм і методів державної підтримки, формування нових напрямів і механізмів її реалізації. Система державної підтримки має бути гнучкою, відповідати як поточним, так і довгостроковим потребам аграрного сектора. Для досягнення поставлених цілей необхідно забезпечити також чітку законодавчу регламентацію використання бюджетних коштів, що виділяються на розвиток агропродовольчого сектора.

Основними правовими документами, що визначили інноваційну спроможність агропромислового комплексу, стали Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», в якому одним із стратегічних напрямів визначено технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу на період до 2021 року «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», де метою державної аграрної політики є перетворення аграрного сектора на високоєфективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави [4, с. 17].

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2012 р. затверджено середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012–2016 роки, одним з яких є технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу [7, с. 53].

Аграрна політика держави спрямована переважно на підтримку великотоварного виробництва та нарощування експортного потенціалу, а це призводить до наростання соціальної напруги на селі, передусім з причини скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві.

Серед недоліків державного управління слід відзначити такі: недостатню роботу щодо розробки технічних регламентів і стандартів та їх гармонізації з вимогами Європейського Союзу; відсутність підтримки вітчизняного товаровиробника у напрямі забезпечення його відповідною якісною технікою; недотримання належного контролю за ввезенням на митну територію України продукції тваринницького походження.

Беручи до уваги зазначені актуальні проблеми функціонування галузей економіки України, доцільно зосередити зусилля органів влади як загальнодержавних, так і регіональних на вирішенні таких завдань структурної перебудови економіки України з урахуванням інституційного фактора за такими напрямками:

- поліпшення нормативно-правової бази для інвестиційної діяльності, зокрема залучення зарубіжних інвестицій інноваційного спрямування;

- децентралізація фінансових і матеріальних ресурсів, зменшення концентрації інноваційних важелів розвитку галузей в органах центральної влади, координація зусиль всіх гілок влади у проведенні реформ структурного характеру;

- підвищення ефективності використання наявного регіонального, фінансового, інтелектуального, наукового потенціалу, розробка та впровадження ефективних енергозберігаючих технологій, впровадження нових наукових технологій, активізація роботи технопарків;

- практика координації, організації та фінансування регіональних інвестиційних програм за рахунок декількох джерел, сприяння залучення коштів європейських фінансових структур.

Реалізація цих заходів можлива лише за умови науково обґрунтованих підходів, зокрема із використанням інструментарію інституціоналізму [1, с. 97]. Держава є тим агентом, який має забезпечувати чітку диференціацію усіх сфер повсякденного життя на принципах справедливості, які властиві кожній з цих сфер.

Реалізація агропродовольчої політики держави повинна здійснюватися із завданнями: облік і оцінка природних ресурсів та регіонального застосування розподілу площ під районоване планування виробництва видів сільськогосподарської продукції, формування матеріально-технічного забезпечення, розробка законодавчих та нормативно-правових актів, розробка нормативів і стандартів якості продукції,

охорона навколишнього середовища, організація науково-дослідних робіт, підготовка кадрів, організація міжнародного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності тощо. Проникнення несільськогосподарського капіталу у сільське господарство супроводжується формуванням агропромислових структур вертикальної інтеграції, зорієнтованих не на місцеві і національні, а на світові ринки.

Глобалізація ринків підштовхує агробізнесові компанії до вузької спеціалізації виробництва найбільш прибуткових видів сільськогосподарської продукції, що призводить до порушення сівозмін, ґрунтової перевтоми, накопичення шкідників і хвороб, максимізації використання хімічних засобів виробництва. Подолати ці проблеми дозволить поширення та активізація кооперативного руху в національній агропродовольчій сфері як основи організаційної структури фермерського господарювання, зорієнтованої на сталий розвиток галузі.

Державна аграрна політика повинна стимулювати діяльність маси середніх (оптимальних) за розмірами виробництва сільськогосподарських товаровиробників. Перевагу слід віддавати організаційно-правовими формами господарювання, в яких безпосередньо зайняті сільсько-

Рис. 1. Основні напрями інституціональних перетворень в агропродовольчій сфері

Джерело: [8]

господарською діяльністю були б власниками виробленої ними продукції і отриманого прибутку.

Система державного регулювання інституціональних змін в агропродовольчій сфері повинна реалізовуватися через правовий, економічний, функціональний та інституційний механізми, форми державного регулювання структурної перебудови повинні бути націлені на активізацію інноваційного вектора.

Таким чином, враховуючи сучасні реалії розвитку агропродовольчої сфери економіки, слід наголосити на необхідності структурування основних блоків інституціональних перетворень, що забезпечують правову та організаційну основу для ефективного ведення агробізнесу на національному рівні (рис. 1).

Варто також сформулювати інституціональні передумови для реалізації тих економічних пріоритетів, що є характерними для окремих локальних територій. На думку вчених, це можна зробити через інституціоналізацію додаткових прав і повноважень органів місцевого самоврядування в питаннях фіскального, митного та кредитного регулювання [9, с. 11].

У процесі інституціоналізації розвитку аграрної сфери роль місцевих органів влади, відповідальних за розвиток відповідної території зростає. Це обумовлює необхідність пошуку нових інструментів стимулювання економічного розвитку, зокрема, шляхом об'єднання зусиль місцевих суб'єктів господарювання, самоврядування та державних структур. Передумовами для такого об'єднання, на думку вчених, є взаємна довіра та рівноправність, колегіальне визначення стратегії діяльності, дотримання учасниками партнерства узгодженої стратегії, чіткий прозорий механізм керівництва партнерством, адекватні до ролі та можливостей фінансові внески для забезпечення діяльності партнерства [8, с. 45].

Окрема роль у стимулюванні розвитку економіки, зокрема її аграрної сфери, відводиться мережі місцевих організацій розвитку, тобто: торговельним та промисловим палатам; агротехнопаркам; кластерам; бізнесовим та інноваційним центрам; регіональним фінансовим компаніям; приватним консультантам та експертам; профспілкам; організаціям, які займаються працевлаштуванням населення; бізнес-інкубаторам; благодійним фондам; закладам вищої освіти та регіональним науковим центрам; агентствам регіонального розвитку.

Особливе місце в інституційному механізмі агропродовольчої сфери на рівні регіонів відводиться агентствам регіонального розвитку, які здатні координувати свою діяльність з державними та самоврядними структурами і при цьому зберігати автономію у прийнятті рішень [2, с. 5; 3, с. 19].

Найбільш пріоритетні напрями здійснення інституціональних перетворень у напрямі стимулювання розвитку національної агропродовольчої сфери є:

- корекція принципів формування нової управлінської вертикалі, регулювання соціально-економічних процесів, яке повинне здійснюватися у напрямі лібералізації та децентралізації при визначенні пріоритетів розвитку окремих аграрних утворень;
- активізація процесу створення відповідних інституціональних ланок підприємницької діяльності в аграрній сфері, які даватимуть можливість розви-

ватись приватній ініціативі і при цьому лобювати-муть інтереси держави та регіонів;

- забезпечення правових засад щодо розвитку вітчизняної фінансово-банківської та грошово-кредитної сфери в напрямі створення більш гнучкої та доступнішої системи кредитування аграрної сфери;

- зниження податкового тиску та розширення податкової бази через легалізацію та детінізацію окремих сфер агробізнесу;

- забезпечення подальшої трансформації відносин власності у бік не тотальної приватизації майна та природних ресурсів, а ефективнішого використання окремих елементів національного багатства [8, с. 101].

Реалізація окреслених пріоритетних напрямів здійснення інституціональних перетворень аграрної сфери значною мірою залежить від того, наскільки інституціональні ланки є мобільними, а також наскільки збалансованою є їх взаємодія на національному та регіональному рівнях.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Запропоновані нами підходи щодо інституціональних змін, їх природи й механізмів здійснення дозволяють констатувати особливу роль держави у гарантуванні соціально-економічної ефективності діяльності агропродовольчої сфери. Ефективність інституціональних трансформацій в агропродовольчій сфері визначається оптимальним поєднанням внутрішнього виробництва і експортно-імпоротної політики, адже реалізація його організаційно-економічного механізму сприяє підвищенню конкурентоспроможності агропродовольчого сектора економіки, залученню інвестицій, інноваційному оновленню виробництва і соціальної інфраструктури України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 292 с.
2. Голян В.А. Проблеми формування інституціонального середовища національної економіки в умовах ринкових відносин // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 5(59). – С. 4-11.
3. Лендьял М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі / М. Лендьял // Регіональні студії. – 2001. – Вип. 1. – С. 18-28.
4. Обозна А.О. Сучасні методи оцінки інноваційно-інвестиційного клімату в аграрній сфері економіки / А.О. Обозна, М.М. Прокопенко // Международный научно-периодический журнал экономистов и правоведов «The genesis of genius», 2014. – Вип. 3. – С. 15-23.
5. Обозна А.О. Державний сектор економіки як елемент інституціональних трансформацій: секторальний аспект / А.О. Обозна, І.О. Іртищева // Вісник ХНАУ: зб. наук. праць. – Х.: ХНАУ, 2014. – Вип. 4. – С. 3-15.
6. Обозна А.О. Державне регулювання інституціональних змін в агропродовольчій сфері України: монографія / А.О. Обозна, І.О. Іртищева. – Миколаїв, 2014. – 164 с.
7. Ревенко М. Удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки // Економіка України. – 2011. – № 12. – С. 51-55.
8. Скидан О.В. Інституційні механізми розвитку агропродовольчої сфери регіону / Врівноважений розвиток регіонів в умовах глобалізації // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Житомир: ПП «Рута», 2010. – 404 с.
9. Фещенко Н.М. Окремі аспекти державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників / Н.М. Фещенко // Агроінком. – 2006. – № 3-4. – С. 10-12.